

XALQARO SHARTNOMA HUQUQI

Ibrohimov Dostonbek Rustam o'g'li*Andijon davlat pedagogika instituti MG'MAHT kafedrası o'qituvchisi.***Muhammadjonova Marjona Xabibullo qizi***Andijon davlat pedagogika instituti "Tarix" yo'nalishi 2-bosqich talabasi.***Annotatsiya**

Ushbu maqolada Xalqaro shartnoma huquqi qanday vujudga kelishi, shartnomalarni tuzish bosqichlari, uni davlatlar va tashkilotlar qanday qabul qilishi, uning tartib va qoidalari, xalqaro shartnomalarga qanday qo'shilish tartibi va bosqichlari, xalqaro shartnoma kuchga kirishi qanday amalga oshishi, amal qilish muddati nimaga asoslanganligi, xalqaro shartnomalarni haqiqiy yoki haqiqiy emasligi aniqlash shartlari davlatlar va tashkilotlar tomonidan qay tartibda amalga oshishini ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Xalqaro shartnoma, denonsatsiya, BMT, shartnoma subyekti, registratsiya, depozitariy, kovensiya, paraftirovaniya, diplomatik munozara, ichki normativ hujjatlar, xalqaro majburiyatlar, odat normalari, bitim, shartnoma, pakt, ustav, deklaratsiya, protokol.

Аннотация

В данной статье рассматривается, как возникает международное договорное право, этапы заключения договоров, как оно воспринимается государствами и организациями, его процедурные и положения, порядок и этапы присоединения к международным договорам, как происходит вступление в силу международного договора, на чем основывается срок его действия, условия определения действительнох или недействительнох международнох договоров государствами и организациями. рассматривается, в каком порядке это будет происходить.

Ключевые слова: международный договор, денонсация, ООН, субъект договора, Регистрация, депозитарий, ковенант, парафирование, дипломатическое обсуждение, внутренние нормативное акты, международное обязательства, нормы общаев, соглашение, Договор, пakt, устав, декларация, протокол.

Annotasia

This article considers how international treaty law arises, stages of conclusion of treaties, how it is accepted by states and organizations, its procedures and provisions, how the rules and stages of joining international treaties, how the entry into force of an international treaty is carried out, what the validity period is based on, the conditions for determining whether international treaties are valid.

Key words: international treaty, denunciation, UN, subject of treaty, register, depository, covencia, parafirovania, diplomatic debate, internal regulatory documents, international obligations, custom norms, Agreement, treaty, pact, charter, declaration, protocol.

KIRISH

«Xalqaro shartnomalar huquqi» tushunchasi. Xalqaro shartnomalar huquqi - xalqaro huquqning alohida mustaqil sohasi bo'lib, unda xalqaro shartnomalarni tuzish, qo'llash va bekor qilish tartiblariga oid munosabatlarni tartibga solinadi.

Xalqaro shartnomalar shuningdek, huquqining manbalari odat normalari va ular quyidagi universal konvensiyalarda kodifikatsiyalashtirilgan hamda rivojlantirilgan:

- 1) 1969-yildagi Xalqaro shartnomalar huquqi to'g'risidagi Vena konvensiyasi;
- 2) 1986-yildagi Davlatlar va xalqaro tashkilotlar yoki xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi shartnomalar to'g'risidagi Vena konvensiyasi.

Xalqaro shartnoma turlicha nomlanishi mumkin, lekin bu uning yuridik kuchiga ta'sir etmaydi. Uning eng keng tarqalgan nomlari quyidagilar hisoblanadi: shartnoma, bitim, konvensiya, protokol, pakt, ustav, deklaratsiya.

Xalqaro huquq nazariyasida xalqaro shartnomalar huquqi deganda, xalqaro huquqning xalqaro shartnomalar tuzilishi, amal qilishi, o'zgartirilishi va to'xtatilishi tartibini hamda amaldagi shartnomalar sharoitini belgilaydigan normalaridan iborat tegishli sohasi tushuniladi. Bu soha obyekti sifatida esa, xalqaro huquqning yetakchi va asosiy manbaiga aylanib ulgurgan xalqaro shartnomaning o'zi namoyon bo'ladi.

Xalqaro shartnomalar huquqi shartnomaning nomlanishi, obyektning turi va ularni tuzish protsedurasidan qat'i nazar, barcha turdagi xalqaro shartnomalarga taalluqli hisoblanadi. Xalqaro huquqning ushbu sohasi ahamiyatining izchil ortib borishiga hozirgi kunda dunyoda xalqaro shartnomalarning o'rni kuchaygani sabab bo'lib bormoqda. Ayni chog'da uning asosiy manbai hali ham xalqaro huquqiy odat hisoblanib kelinadi.

Xalqaro shartnomalarda tomonlar. Xalqaro huquq nazariyasida xalqaro shartnoma deganda, ikki yoki undan ortiq davlatlar yoxud xalqaro huquqning boshqa subyektlari o'rtasida ularning siyosiy, iqtisodiy yoki boshqa munosabatlari borasidagi o'zaro huquq va majburiyatlarining o'rnatilishi, o'zgartirilishi yoki to'xtatilishini ko'zda tutuvchi bitim tushuniladi. Xalqaro shartnomalar shartnoma tomonlarining o'zaro huquq va majburiyatlarini aniq va puxta belgilab olish uchun tuziladi. Xalqaro munosabatlarning shartnomalar orqali mustahkamlanishi xalqaro huquqning tartibot barqarorligini ta'minlab beradi. Xalqaro shartnoma xalqaro huquqning asosiy manbai hisoblanadi.

Xalqaro shartnoma – xilma-xil bitimlarni qamrab oluvchi tushuncha bo‘lib, ular turlicha: shartnoma, bitim, pakt, traktat, konvensiya, deklaratsiya, kommyunike, protokol va shu kabi nomlar bilan atalishi mumkin. U yoki bu nomning aniq belgilangan ma’no-mazmuni mavjud emas. Qanday nomlanishidan qat’i nazar, barcha xalqaro shartnomalar bir xil yuridik kuchga ega hisoblaniladi. Odatda ular yozma shaklda tuziladi. Og‘zaki shakldagi xalqaro shartnomalar (boshqacha aytganda, «jentelmencha bitimlar») kam uchrasa-da, har holda, xalqaro munosabatlarda shartnomalarning shunday turi ham ma’lum. Xalqaro shartnomalar tomonlari (yoki subyektlari) bo‘lib faqat xalqaro huquq subyektlari chiqishi mumkin. *Tomonlar* deganda, xalqaro shartnoma ishtirokchilari tushuniladi. Xalqaro shartnomada davlat yaxlit holda tomon hisoblanadi. Federatsiya subyekti istisno tariqasida, agar bu federal Konstitutsiyada ko‘zda tutilgan bo‘lsa, shartnomalarda ishtirok etishi mumkin. Davlat nomidan ish ko‘ruvchi organlar nomidan kelib chiqqan holda, uch xil xalqaro shartnomani ko‘rsatishimiz mumkin:

birinchidan, davlatlararo (oliy darajada va davlatlar nomidan tuziladigan);

ikkinchidan, hukumatlararo (hukumatlar nomidan tuziladigan) va idoralararo (idoralar nomidan tuziladigan);

uchinchidan, idoralararo (idoralar nomidan tuziladigan) shartnomalar.

Davlatlararo tashkilotlar ishtirokidagi shartnomalar soni tobora ortib bormoqda. Xalqaro tashkilotlar xalqaro huquqning alohida subyekti hisoblangani bois, ularning shartnomalardagi ishtiroki ustavlarida belgilanadigan vazifalari doirasi bilan cheklanadi.

Xalqaro shartnomalar faqat o‘z ishtirokchilariga muayyan majburiyatlarni yuklaydi. Uchinchi, ya’ni ishtirok etmaydigan davlat uchun shartnomalarda na huquq va na majburiyatlar ko‘zda tutiladi. Uchinchi davlatning roziligi asosidagina xalqaro shartnoma unga nisbatan huquqiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin bo‘ladi. Bunday davlat xalqaro shartnomadan kelib chiqadigan huquqlardan foydalanar ekan, u shu bilan bog‘liq majburiyatlarga ham rioya etishi lozim. Masalan, 1948-yildagi Dunayda kema qatnovi to‘g‘risidagi konvensiya bo‘yicha tegishli huquqlardan foydalanuvchi davlatlar boshqalarning roziligisiz, shartnoma mazmunini o‘zgartirish huquqiga ega.

Universal mazmundagi ko‘p tomonlama shartnomalarni BMTning olti rasmiy tillari - ingliz, ispan, xitoy, arab, rus va fransuz tillarida yoxud ulardan ayrimlarida yagona nusxada tuzish odat tusini olgan.

Xuddi shu bosqichda shartnomani *imzolash* amalga oshiriladi. Shartnoma yakuniy yoki dastlabki tarzda imzolanishi mumkin. Dastlabki tarzda imzolashga misol sifatida parafirovaniya - rasmiy ravishda tasdiqlangunga qadar xalqaro shartnomaga o‘z ism va familiyasining bosh harflarini qo‘yib, oldindan o‘z roziligini bildirish va adreferendum imzolash (davlatning vakolatli organi imzosi bilan haqiqiylikini

tasdiqlash sharti)ni ko'rsatish mumkin. Tomonlar biron-bir shartning bajarilishini zarur deb hisoblaganlari taqdirda dastlabki tarzda imzolash usulini qo'llaydilar.

Shartnomani imzolash tartibi haqida odatda tomonlar o'rtasidagi muzokaralar jarayonida kelishib olinadi. Ayrim xalqaro tashkilotlarda qabul qilingan tartib-qoidalarda imzolash jarayoni butunlay ko'zda tutilmaydi. Masalan, Xalqaro mehnat tashkilotida konvensiyalarni konferensiya qabul qiladi va tasdiqlash uchun davlatlarga yuboradi.

Ratifikatsiya qilish - davlatning tomonidan shartnomaning majburiyligiga rozilik belgisi sifatida uni tasdiqlash akti. Ratifikatsiya qilish tartibi ichki milliy huquqda belgilab qo'yiladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq, ratifikatsiya qilishni Oliy Majlis qonun shaklida amalga oshiradi.

Ratifikatsiya qilish to'g'risidagi hujjat asosida davlat rahbari ratifikatsiya yorlig'ini imzolaydi. Ratifikatsiya yorliqlari almashinganidan (ikki tomonlama shartnomalardan) yoki u saqlash uchun topshirilganidan (ko'p tomonlama shartnomalardan) so'ng ratifikatsiya jarayoni yakunlangan hisoblanadi.

Xalqaro shartnomani tasdiqlash, qabul qilish ratifikatsiya qilinmaydigan, lekin imzolanganidan so'ng ma'qullash zarurligi ko'zda tutilgan shartnomalarning majburiyligiga rozilik ifodasi bo'lgan protseduradir. Xalqaro shartnomalarda odatda ma'qullash har qaysi tomonning o'z milliy huquqiga muvofiq ravishda amalga oshirilishi to'g'risidagi qoida mavjud bo'ladi.

Xalqaro shartnomalarga qo'shilish boshqa davlatlar o'rtasida tuzilgan shartnomaning majburiyligiga rozilik to'g'risidagi akt sanaladi. Qo'shilish imkoniyati shartnomada ko'zda tutiladi yoki uning ishtirokchilari o'rtasida kelishib olinadi. Qoidaga ko'ra, qo'shilish ham ratifikatsiya qilish yoki tasdiqlash bilan shug'ullanadigan organlar tomonidan amalga oshiradi.

Vena konvensiyasi og'zaki shartnomalarning yuridik kuchini inkor etmasa-da, lekin faqat yozma shartnomalarga taalluqli hisoblanadi.

«O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari to'g'risida»gi qonun ham xuddi shu maqsadga qaratilgandir.

Xalqaro shartnomaning alohida shakli - ayni mazmundagi *notalar almashish* yo'li bilan o'zaro kelishuvdir.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari xalqaro huquqning umum e'tirof etgan prinsiplari va normalariga, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, shuningdek ushbu qonunga hamda shartnomaning o'z qoidalariga muvofiq tuziladi, bajariladi, to'xtatiladi, to'xtatib turiladi va denonsatsiya qilinadi. O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarini tuzish, bajarish, to'xtatish, to'xtatib turish va denonsatsiya qilishning ushbu qonun bilan belgilangan tartibi ularning turi, shakli va nomlanishidan qat'i nazar, O'zbekistonning barcha xalqaro shartnomalariga

nisbatan qo'llaniladi. O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasini bajarish maqsadida O'zbekiston Respublikasi qonunini, Oliy Majlis qarorini qabul qilish, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonini yoki O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorini, farmoyishini chiqarish lozim bo'lgan hollarda, manfaatdor vazirliklar va idoralar, Adliya vazirligi va Tashqi ishlar vazirligi bilan kelishilgan holda shunday hujjat qabul qilish to'g'risida belgilangan tartibda taklif kiritadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *Mirziyoyev Sh. M.* Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlati-ni birgalikda barpo etamiz. – T., 2016.
2. *Mirziyoyev Sh. M.* Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T., 2017.
3. *Mirziyoyev Sh.M.* Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiyjavobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T., 2017.
4. *Mirziyoyev Sh.M.* Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T., 2017.
5. Ozbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — T., 2017.
6. Ozbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (2017-yil 1-noyabrgacha o'zgartirish va qo'shimchalar bilan). — T., 2017.